

NGUYỄN THỊ VĂN HƯỜNG

MODULE TH

36

**KĨ NĂNG GIẢI QUYẾT
CÁC TÌNH HUỐNG SỰ PHẠM
TRONG CÔNG TÁC GIÁO DỤC
HỌC SINH CỦA NGƯỜI
GIÁO VIÊN CHỦ NHIỆM**

A. GIỚI THIỆU TỔNG QUAN

GVCN là một chức danh được đặt ra để phục vụ công tác đào tạo và quản lý HS, kiêm nhiệm vụ cố vấn học tập nhằm nâng cao hiệu quả, chất lượng dạy và học.

GVCN ngoài những nhiệm vụ của người GV (theo điều lệ trường tiểu học – ban hành 11/7/2000), người GVCN còn có những nhiệm vụ cơ bản sau:

- Tìm hiểu và nắm vững HS trong lớp về mọi mặt để có biện pháp tổ chức giáo dục sát với đối tượng, nhằm thúc đẩy sự tiến bộ của từng HS và của cả lớp.
- Cộng tác chặt chẽ với gia đình HS, chủ động phối hợp với các GV khác, Đoàn Thanh niên Cộng sản, Đội Thiếu niên Tiền phong Hồ Chí Minh và các tổ chức xã hội khác có liên quan trong hoạt động dạy học và giáo dục HS của lớp mình chủ nhiệm.
- Nhận xét, đánh giá, xếp loại HS cuối kì và cuối năm học, đề nghị khen thưởng và kỉ luật HS, đề nghị danh sách HS được lên lớp, các HS phải kiểm tra lại, phải rèn luyện thêm về hạnh kiểm trong kì nghỉ hè, phải ở lại lớp, hoàn chỉnh việc ghi vào sổ điểm và học bạ HS.
- Tham gia hướng dẫn hoạt động tập thể, hoạt động giáo dục và rèn luyện HS do nhà trường tổ chức.
- v.v...

Để có thể thực hiện tốt nhiệm vụ, người GVCN cần hình thành cho mình nhiều phẩm chất, năng lực. Một trong những năng lực cơ bản của người GV để thực hiện tốt nhiệm vụ, chức trách của mình là *năng lực giáo dục HS*. Năng lực này được thể hiện cụ thể: hiểu HS, truyền đạt, thu hút HS, thuyết phục, tổ chức, ứng xử sư phạm, sáng tạo, định hướng, v.v...

Vì vậy, hình thành cho GVCN các kĩ năng xử lý tình huống trong công tác giáo dục HS là một trong những giải pháp tăng cường năng lực làm công tác GVCN lớp.

Module này sẽ làm rõ các kĩ năng xử lý tình huống sư phạm của người GVCN trong công tác quản lý và giáo dục HS.

B. MỤC TIÊU

- Phân loại được các tình huống sư phạm;
- Nắm rõ các yêu cầu khi giải quyết các tình huống sư phạm;
- Phân tích được các bước giải quyết tình huống sư phạm và áp dụng chúng vào giải quyết các tình huống sư phạm cụ thể trong công tác chủ nhiệm lớp.

C. NỘI DUNG

Mục đích chủ yếu của module là trang bị cho học viên một hệ thống kiến thức lí luận và những kĩ năng cơ bản liên quan đến *kĩ năng giải quyết các tình huống sư phạm trong công tác giáo dục HS của người GVCN lớp*. Do đó, nội dung của module tập trung vào các vấn đề cơ bản như khái niệm, phân loại tình huống sư phạm; quy trình xử lí các tình huống sư phạm; các yêu cầu cơ bản khi giải quyết các tình huống,... Module cũng giới thiệu một số tình huống thực tế trong công tác giáo dục HS để học viên có thể phân tích các tình huống và vận dụng chúng vào công tác giáo dục HS.

Nội dung 1

TÌNH HUỐNG SƯ PHẠM TRONG CÔNG TÁC GIÁO DỤC CỦA NGƯỜI GIÁO VIÊN CHỦ NHIỆM LỚP

Hoạt động 1. Tiếp cận những khái niệm cơ bản

1. MỤC TIÊU HOẠT ĐỘNG 1

- Hiểu được các khái niệm cơ bản về tình huống, tình huống có vấn đề, tình huống sư phạm.
- Phân biệt được tình huống sư phạm với tình huống thông thường.

2. THÔNG TIN CƠ BẢN

1. Vấn đề

Vấn đề là một phạm trù từng được bàn đến trong mọi lĩnh vực của cuộc sống xã hội. Theo các nhà tâm lí học, con người chỉ tích cực tư duy khi đứng trước một vấn đề, một nhiệm vụ cần phải giải quyết.

Vậy vấn đề là gì? Các Mác viết: *“Vấn đề chỉ xuất hiện khi nào đã hình thành điều kiện để giải quyết chúng”*. Hồ Chủ tịch nói: *“Khi có việc gì*

mâu thuẫn, khi phải tìm cách giải quyết chúng, tức là có vấn đề". Những ý kiến này không chỉ có ý nghĩa to lớn trong việc xem xét, giải quyết các vấn đề trong cuộc sống xã hội mà còn có ý nghĩa vô cùng quan trọng trong công tác giáo dục - đào tạo. Trong quá trình dạy học, Lecne. I.la. quan niệm vấn đề thường được diễn đạt dưới hình thức câu hỏi, nên ông đã định nghĩa: *"Vấn đề là một câu hỏi nảy sinh hay được đặt ra cho chủ thể mà chủ thể chưa biết lời giải từ trước và phải tìm tòi, sáng tạo lời giải, nhưng chủ thể đã có sẵn một số phương tiện ban đầu để sử dụng thích hợp vào sự tìm tòi đó"* [7, tr 27].

Theo các tác giả trên, vấn đề chỉ xuất hiện khi có một thách thức hay mâu thuẫn mà con người cần phải giải quyết và con người đã có cơ sở để giải quyết. Cũng có tác giả chỉ đề cập đến thách thức mà con người cần phải giải quyết trong vấn đề. Ví dụ như Hoàng Phê và các cộng sự cho rằng: *"Vấn đề là điều cần được xem xét, nghiên cứu, giải quyết"*.

Theo logic học biện chứng, vấn đề là hình thức chủ quan của sự biểu thị tất yếu sự phát triển nhận thức khoa học, tức vấn đề phản ánh mâu thuẫn biện chứng trong đối tượng được nhận thức (mâu thuẫn giữa điều đã biết và điều chưa biết nảy sinh một cách khách quan trong quá trình phát triển xã hội). Còn vấn đề như là phạm trù của Tâm lý học: nó phản ánh mâu thuẫn trong quá trình nhận thức khách thể bởi chủ thể.

Như vậy, có thể nói, vấn đề là mâu thuẫn (hay khó khăn) cần được xem xét, giải quyết. Vấn đề thường tồn tại trong đầu của chủ thể nhận thức, giải quyết dưới dạng câu hỏi: Cái gì? Tại sao? Như thế nào? Do đó, việc giải quyết các vấn đề là hình thức biểu hiện của tư duy sáng tạo và chính việc giải quyết vấn đề lại là động lực để thúc đẩy tư duy sáng tạo phát triển.

Vấn đề được coi là phạm trù cơ bản trong dạy học nêu vấn đề - dạy học giải quyết vấn đề hay học tập dựa trên vấn đề - học tập định hướng vào vấn đề. Trong dạy học nêu vấn đề, Okôn.V [10, trang 101] nói rõ rằng vấn đề trong học tập hình thành từ một khó khăn về lý luận hay thực tiễn mà việc giải quyết khó khăn đó là kết quả của tính tích cực nghiên cứu của bản thân người học. Từ đó ông cho rằng, tình huống được tổ chức hợp lý thường là nền tảng của khó khăn này; trong tình huống đó, người học được những nhu cầu cần thiết, ra sức khắc phục khó khăn và do đó họ thu được những kiến thức mới và kinh nghiệm mới.

2. Tình huống

Theo Từ điển Tiếng Việt năm 2008: “*Tình huống là hoàn cảnh diễn biến, thường bất lợi, cần đối phó*”, hay nói cách khác:

- Tình huống là thực tế khách quan có sự diễn biến, thường là những diễn biến bất lợi cần phải đối phó.
- Tình huống là một hệ thống phức tạp gồm chủ thể và khách thể. Trong đó chủ thể là người, còn khách thể là một hệ thống nào đó.
- Tình huống là sự việc xảy ra tại một nơi, trong một thời gian buộc người ta phải suy nghĩ, hành động, đối phó, chịu đựng.

Ở góc độ Tâm lý học, tình huống là hệ thống các sự kiện bên ngoài có quan hệ với chủ thể, có tác dụng thúc đẩy chủ thể đó. Trong quan hệ không gian, tình huống xảy ra bên ngoài nhận thức của chủ thể. Trong quan hệ thời gian, tình huống xảy ra trước so với hành động của chủ thể. Trong quan hệ chức năng, tình huống là sự độc lập của các sự kiện đối với chủ thể ở thời điểm mà người đó thực hiện hành động.

Như vậy, nói tới tình huống là nói tới một sự kiện thực tế khách quan nào đó xuất hiện, đặt ra yêu cầu phải xử lý, giải quyết một cách cụ thể. Trong cuộc sống, con người thường đặt vấn đề: có tình huống, đã xuất hiện tình huống; hoặc: khi có tình huống, nếu có tình huống để thể hiện một sự kiện đột biến trong quá trình vận động, phát triển hoặc để thể hiện ý chí phải giải quyết một vấn đề nào đó không bình thường, xảy ra trong quá trình vận động, phát triển của thực tiễn.

3. Tình huống có vấn đề

Cho đến nay, có nhiều công trình nghiên cứu về tình huống có vấn đề, vì vậy “tình huống có vấn đề là gì” cũng được tìm hiểu và lý giải nhiều cách khác nhau.

Rubinstein C.L nhấn mạnh rằng tư duy chỉ bắt đầu ở nơi xuất hiện tình huống có vấn đề. Nói cách khác, ở đâu không có vấn đề thì ở đó không có tư duy. “Tình huống có vấn đề” luôn luôn chứa đựng một nội dung cần xác định, một nhiệm vụ cần giải quyết, một vướng mắc cần tháo gỡ... và do vậy, kết quả của việc nghiên cứu và giải quyết tình huống có vấn đề sẽ là những tri thức mới hoặc phương thức hành động mới với chủ thể.

- M.A. Machuski coi “tình huống có vấn đề” là một dạng đặc biệt của sự tác động qua lại giữa chủ thể và khách thể, được đặc trưng bởi một trạng thái tâm lý xuất hiện ở chủ thể trong khi giải quyết một bài toán, mà việc

giải quyết vấn đề đó lại cần đến tri thức mới, cách thức hành động mới chưa hề biết trước đó.

- Macmutov. M.I.: “Tình huống có vấn đề là trở ngại về mặt trí tuệ của con người, xuất hiện khi anh ta chưa biết cách giải thích hiện tượng, sự kiện, quá trình của thực tế, khi chưa thể đạt tới mục đích bằng cách thức hoạt động quen thuộc. Tình huống này kích thích con người tìm tòi cách giải thích hay hành động mới” [7, tr 212].
- Theo A.V Petropski, “Tình huống có vấn đề là tình huống đặc trưng bởi trạng thái tâm lí xác định của con người, nó kích thích tư duy trước khi con người nảy sinh những mục đích và điều kiện hoạt động mới, trong đó những phương tiện và phương thức hoạt động trước đây mặc dù là cần nhưng chưa đủ để đạt mục đích mới nào”.
- Hoặc như I.Ia. Lecne quan niệm: “Tình huống có vấn đề là một khó khăn được chủ thể ý thức rõ ràng hay mơ hồ, mà muốn khắc phục thì phải tìm tòi những tri thức mới, những phương thức hành động mới”.
- “Tình huống có vấn đề hay tình huống học tập là trạng thái tâm lí xuất hiện khi con người gặp phải tình huống khó giải quyết bằng tri thức đã có, bằng cách thức đã biết mà đòi hỏi lĩnh hội tri thức mới và cách thức hành động mới. Nói cách khác, tình huống có vấn đề hay tình huống học tập là trạng thái tâm lí xuất hiện khi HS gặp phải mâu thuẫn giữa điều đã biết và điều chưa biết nhưng muốn biết” [5].
- “Tình huống có vấn đề là trạng thái tâm lí xuất hiện khi con người gặp phải tình huống gọi ra những khó khăn về mặt lí luận hay thực tiễn mà họ thấy cần thiết và có khả năng vượt qua nhưng không phải ngay tức khắc bằng những hiểu biết vốn có, bằng cách thức đã biết mà đòi hỏi lĩnh hội tri thức mới và cách thức hành động mới, phải trải qua một quá trình tích cực suy nghĩ, hoạt động để biến đổi hoặc điều chỉnh kiến thức sẵn có” [13].

Tóm lại, các định nghĩa, các quan điểm về tình huống có vấn đề đều đề cập chung đến một điểm như sau: *Tình huống luôn chứa đựng vấn đề/ mâu thuẫn và kích thích người học mong muốn, hứng thú giải quyết.*

4. Tình huống sư phạm

Công tác chủ nhiệm lớp của người GVCN là hoạt động mang tính chủ động, sáng tạo. Người GVCN phải luôn luôn dự tính những công việc của HS và tập thể HS phù hợp với sự vận động, phát triển của thực tế khách quan. Nhưng trên thực tế, người GV chỉ dự tính được những

đường hướng cơ bản, những vấn đề có tính tất yếu, tính quy luật, không thể dự tính hết được những sự kiện không bình thường, những “cái ngẫu nhiên” trong quá trình phát triển. Những sự kiện không bình thường đó là tình huống.

Từ khái niệm tình huống, từ đặc điểm của hoạt động quản lí của người GVCN, có thể thống nhất quan niệm:

Tình huống trong công tác giáo dục HS của người GVCN lớp là những sự kiện thực tế khách quan diễn ra có tính chất bất thường liên quan đến trách nhiệm quản lí của người GVCN, buộc người GVCN lớp phải có biện pháp giải quyết thích hợp.

Điều này cũng được thể hiện qua quan điểm của tác giả Nguyễn Ngọc Bảo (1999) cho rằng: “Tình huống sư phạm là tình huống mà trong đó xuất hiện sự căng thẳng trong mối quan hệ giữa nhà giáo dục và người được giáo dục. Để giải quyết tình huống đó đòi hỏi nhà giáo dục phải nhanh chóng phản ứng, phát hiện đúng tình hình, tìm ra những biện pháp giải quyết tối ưu tình hình đó nhằm hình thành và phát triển nhân cách người được giáo dục và xây dựng tập thể người được giáo dục đó vững mạnh” [1, tr 7].

Giải quyết tình huống sư phạm thực chất là giải quyết vấn đề của công tác giáo dục HS trong tình huống. Tình huống sư phạm chỉ được giải quyết khi vấn đề của công tác giáo dục HS - tức vấn đề sư phạm trong tình huống được chủ thể phát hiện, chấp nhận và giải quyết trong những điều kiện nhất định.

Xem xét mối quan hệ giữa tình huống có vấn đề và tình huống sư phạm cho thấy, một khi nhà giáo dục bị đặt vào một tình huống có vấn đề diễn ra trong công tác giáo dục HS, để giải quyết tình huống có vấn đề đó, nhà giáo dục phải tiến hành một quá trình tư duy sư phạm trên cơ sở những kinh nghiệm giáo dục HS sẵn có của mình, thì lúc đó nhà giáo dục đã đứng trước một tình huống sư phạm.

3. NHIỆM VỤ CỦA HOẠT ĐỘNG 1

- 1. *Lập bảng so sánh tình huống sự phạm và tình huống thông thường.
Cho ví dụ minh họa cho mỗi loại.***

	Tình huống thông thường	Tình huống sự phạm
Giống		
Khác		
Ví dụ		

- 2. *Có ý kiến cho rằng tình huống sự phạm là tình huống có vấn đề. Anh, chị có đồng ý với ý kiến đó không? Vì sao?***

Hoạt động 2: Phân loại tình huống

1. MỤC TIÊU HOẠT ĐỘNG 1

- **Nắm được các cách phân loại tình huống, tình huống sư phạm.**
- **Phân tích các loại tình huống sư phạm trong thực tế.**

2. THÔNG TIN CƠ BẢN

1. Phân loại tình huống

Có nhiều cách phân loại tình huống

1.1. Căn cứ theo tính vấn đề của tình huống có:

- Tình huống đúng sai (mâu thuẫn)
- Tình huống phản bác
- Tình huống nghịch lý
- Tình huống.....

1.2. Căn cứ theo tính logic của vấn đề có thể có:

- Tình huống đối thoại
- Tình huống nghịch lý
- Tình huống những sự kiện mâu thuẫn
- Tình huống tranh luận biện chứng
- Tình huống hai bên cùng tranh luận và hai bên cùng đúng

1.3. Căn cứ vào phạm vi vấn đề có:

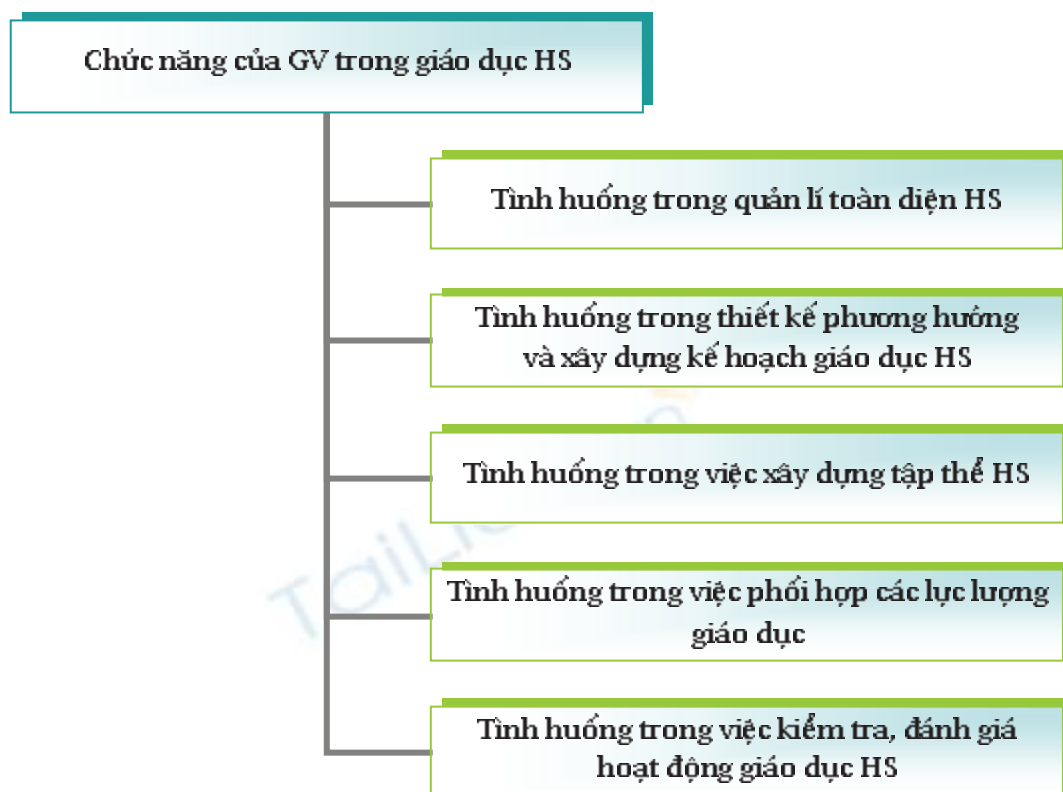
- Tình huống thông thường
- Tình huống có vấn đề
- Tình huống sư phạm

2. Phân loại tình huống sư phạm

Cũng như tình huống, tình huống sư phạm có nhiều cách phân loại khác nhau.

2.1. Dựa vào chức năng của giáo viên khi tham gia các hoạt động giáo dục học sinh

Trong công tác giáo dục HS, người GV cùng một lúc thực hiện nhiều chức năng như: Quản lý toàn diện HS; Thiết kế phương hướng, kế hoạch giáo dục HS; Xây dựng tập thể HS; Phối hợp với các lực lượng giáo dục; Kiểm tra, đánh giá hoạt động giáo dục HS,... nên có những tình huống tương ứng như:

2.2. Dựa vào biểu hiện của tình huống nói chung và tình huống sự phạm nói riêng, bao gồm

Tình huống sự phạm đơn giản	Tình huống sự phạm phức tạp
Tình huống sự phạm không nguy hiểm	Tình huống sự phạm nguy hiểm
Tình huống sự phạm tích cực	Tình huống sự phạm tiêu cực
Tình huống sự phạm mà vấn đề trong tình huống đã được giải quyết	Tình huống sự phạm mà vấn đề trong tình huống chưa được giải quyết